

ВАРІЮВАННЯ АНТРОПОНІМІВ НА ФОНЕТИЧНОМУ РІВНІ
В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ПОЧАТКУ XVIII СТОЛІТТЯ
(на матеріалі літопису Самійла Величка)

Будь-яка писемна пам'ятка відбиває стан мови певного періоду й одночасно виконує функцію нормалізатора фонетичної системи, граматичної та синтаксичної будови, лексичного складу цієї мови.

Питання варіантності власних імен одним із перших порушив Ю.О.Карпенко. На його думку, "єдність імені одного географічного об'єкта є фікцією. Топонім у мовленні маніфестується багатьма варіантами. <...> Як фонема представлена в мовленні фонемним рядом, певною кількістю своїх різновидів, так само топонім репрезентується в мовленні певною кількістю варіантів. <...> Множинність топонімічних варіантів – загальна закономірність існування топонімів, а не властивість лише сучасної топонімії"¹.

Варіантність антропонімів розглядалася частково майже всіма дослідниками української історичної антропонімії. Проблемі варіантності присвятив спеціальне дослідження "Варіантність антропонімів на різних рівнях української мови" Л.О.Белей². Як стверджує дослідник, "варіантність властива одиницям всіх антропонімних класів, хоча в офіційно-діловому стилі варіантність обмежується (але не виключається) деякими юридичними факторами. Варіантність є необхідною умовою функціонування не тільки особового імені людини, але і його імені по батькові, і його прізвища в усіх стилях української мови"³.

Умови для варіювання звуків закладені в самій природі власного імені. Запозичені імена, які обмежили український іменник та витіснили з нього слов'янські автохтонні імена, на час входження будучи вільними від зв'язку з поняттям, втрачали не лише звуки, але й цілі звукосполучення, підпадаючи під дію фонетичних законів. Антропоніми, запозичені з інших мов, потрапляючи у мовне середовище з іншою фонетичною системою, у більшості випадків змінювали свій звуковий склад навіть при близькості їх артикуляції. Якщо в момент запозичення зміни й були мінімальними, то функціонування антропонімів у живому мовленні вносило свої уточнення і збільшувало кількість фонетичних варіантів.

Фонетичних та інших змін зазнавали не лише імена, а й інші компоненти найменування. Проте у розмовному вжитку особа ідентифікувалася переважно однолексемно (не лише для давніх часів, а навіть і для XV–XVIII ст.) – за допомогою церковно-християнського чи слов'янського імені чи його народно-розмовного варіанта. З огляду на це ім'я було тим компонентом іменування, на який лягало основне функціональне навантаження – ідентифікаційно-диференційне та в деяких випадках соціальне виокремлення особи.

Церковно-християнські імена у процесі адаптації на українському мовному ґрунті змінили свій фонетичний склад як кількісно, так і якісно. Ці зміни

відбувалися під впливом живого розмовного мовлення і були зумовлені дією фонетичних законів української мови. Досліджуваний антропонімійний матеріал засвідчує, що варіантність церковно-християнських імен є результатом взаємодії живого розмовно-побутового мовлення з офіційно-церковним, традиційним усним і писемним мовленням. Суттєва перевага народних розмовних форм над офіційними церковно-християнськими формами імен є доказом проникнення народної мови у писемні пам'ятки.

Склад українського іменника суттєво став відрізнятися після прийняття християнства на Русі, коли разом із новою релігією на наші землі прийшли нові імена, що мали невластиві для давньоукраїнської мови сполучення голосних і приголосних звуків, а деякі мали звуки, відсутні у фонетичній системі української мови періоду кінця X – початку XI ст. Уведення запозичених імен як основних спричинило витіснення-заміну слов'янських автохтонних імен. Ці групи особових імен визначають як канонічні⁴, християнські⁵, церковно-християнські⁶, календарні⁷. Кожен із цих термінів відбиває лише певну властивість запозиченого імені. Р.Й.Керста зазначає, що "канонізовані, тобто узаконені церквою у єдиноприйнятій формі імена, потрапивши на східнослов'янській мовній ґрунт, змінювали свою структуру, пристосовувалися до фонетичної та словотворчої системи мови"⁸. Важко погодитися з тим, що канонізувалася певна форма імені. Канонізувався святий – носій цього імені⁹. Згодом цей варіант імені став маркером приналежності його носія до церковного сану чи вищих верств суспільства. У нашому дослідженні на позначення запозичених під час прийняття християнства особових імен ми використовуємо термін "церковно-християнські".

Церковно-християнське ім'я мало досить обмежену сферу функціонування. Вийшовши за межі традиційної церковної сфери, воно потрапляло під вплив живого розмовного мовлення. Пристосовуючись до давньоукраїнської фонетичної системи, церковно-християнські імена зазнавали змін голосних та приголосних звуків, інколи за допомогою різних фонетичних явищ, способів творення та афіксів змінювалися до невпізнання, змінювалася структура і кількість складів.

Однак фонетичні зміни відбувалися не лише в іменах при їх адаптації, а й згодом – у похідних від адаптованих форм утвореннях – прізвиськах, прізвищевих назвах, іменах по батькові. Твори історіографічного жанру другої половини XVII–XVIII ст. і літопис Самійла Величка зокрема засвідчують різні фонетичні процеси в досліджуваних антропонімах.

У системі голосних наявні такі фонетичні зміни:

1. Голосний [о] на місці голосного [а] на початку слова. Відомо, що у давньоукраїнській мові слова не могли починатися на голосний звук [а], тому початковий [а] змінювався на голосний звук [о]. Ця зміна властива церковно-християнським іменам та запозиченим з іншим мов. Таку особливість відбивають поодинокими випадками уживань і пам'ятки історіографічного жанру, наприклад: *Офонасій Ивановъ* (II, 185) < *Афанасій*; *Янь Онбрхтъ* (II, 186) < *Альбрехт*. Часто форми з початковими [а] чи [о] фіксуються паралельно: *Афанасію Ташликову* – *Офонасе Ташликову* (II, 306, 328); *Василь*

Алексѣнко – *Василій Олексієнко* (II, 252, 264) < *Алексій*; *Овдѣй Рославченко* (II, 187) та в антропонімічно-апелятивному найменуванні *Авдѣй Івановъ сынъ Рославецъ* (II, 315) < *Авдій*. Імена *Абакумъ*, *Агей*, *Августъ*, *Адамъ*, *Адольфъ*, *Александръ*, *Амвросій*, *Андрей*, *Андріянъ*, *Антонъ(-ий)*, *Арсеній*, *Артемонъ*, *Артемъ*, *Ахметъ* фіксуються лише з початковим [а]. Воно зберігається і в антропонімах інших класів, наприклад: *Іоанъ Андрѣвичъ Хованскій* (II, 475); *Леонтію Артемовичу Полуботкову* (II, 202); *Іванъ Андрѣвъ* (II, 316); *Семеонъ Адамовъ* (II, 311); *Парфень Антоновъ* (II, 187).

Один раз фіксується похідне іменування без початкового [а]: *Гапунъ Забровскій* (II, 317) < *Агафій*.

2. Голосний [а] на місці голосного [о] на початку слова. Двічі у досліджуваній пам'ятці зустрічається заміна початкового [о] на [а]: *Анисимъ Коробка* (II, 187); *Анисимъ Чеботковъ* (I, 404) < *Онисимъ*. Ці зміни відбиті непослідовно, тому що слова з початковим [о] були властиві давньоукраїнській мові, через що у текстах переважають саме форми з [о] на початку, наприклад: *Ониска* (III, 138); *Онисимъ Антоновичъ* (III, 548); *Ониска Рулика* (III, 138); *Онуфрія Великаго* (II, 546).

Один раз зустрічається початкове етимологічне [о] в прізвищевій назві: *Федоръ Онисковъ* (II, 315).

3. Голосний [о] на початку слова. Крім випадків, коли початкове [о] в записаних іменах є етимологічним, зустрічаються варіанти, в яких воно з'явилося внаслідок адаптації імен із початковим [йе] або групою [йоа], [йо], невластивих давній українській мові. Цю зміну пам'ятки історіографічного жанру відбивають непослідовно, що зумовлене великою кількістю ономооб'єктів, які належали до різних суспільних верств.

Літопис С.Величка засвідчує форми імен із початковим [о] < [йе], [о] < [йо] для ідентифікації тієї самої або різних осіб, наприклад: *Осталь* (I, 91); *Остапѣй Ігнатовъ* (I, 404); *Остафей Лукановъ* (II, 188); *Романъ Остаповъ* (II, 187); *Семень Остаповъ* (I, 404) < *Евстафій*; *Савѣ Олеферову* (III, 188); *Семень Олифѣренко* (II, 186); *Іванъ Олфировъ* (I, 329); *Іванъ Олфимовъ* (II, 383) < *Елевферій*; *Микиты Омелянова* (II, 520) < *Емеліанъ*; *Яновѣ Олизаровѣ* (II, 241) < *Елеазаръ*.

Деякі класи антропонімів відбивають не лише зміну початкового [йе] в [о], але і в [а], наприклад: *Григорій Алифировъ* (II, 187) < *Елевферій*.

У досліджуваній пам'ятці історіографічного жанру переважають варіанти з початковим [йе], [йо]: *Евгеній* (II, 484); *Ерофтей* (III, 344); *Емеліанъ Украинцовъ* (III, 53); *Ефимъ Вечурка* (II, 317); *Іванъ Ефименко* (II, 185); *Семень Евфименко* (II, 312); *Борисъ Ефимовичъ Мещецкой* (III, 9); *Іосифъ Стойка* (III, 405).

4. Голосний [и] на початку слова. Як зазначає Р.Й.Керста, "найчастіше цей ненаголошений початковий звук на українському мовному ґрунті втрачався"¹⁰. Літопис С.Величка засвідчує вживання варіантів з [и] та без нього, наприклад: *Іларіонъ Попухинъ* (I, 403); *Іларіономъ* (II, 606); *Констянтинъ Ларіоновъ* (II, 187); *Ларіонъ Богданскій* (II, 188); *Іларіону Дмитрієву сину Попухину* (I, 401) < *Іларіонъ*; *Лаврѣнъ Ігнатенко* (II, 317); *Василій Ігна-*

товь (I, 404); *Васка Игнатовь* (II, 325); *Игнатей Трофимовь* (II, 188); *Игнатъ Парпура* (II, 185); *Игнатъ Супруненко* (II, 317) < *Игнатій*; *Ибраимъ-пашею* (II, 413); *Сидоръ Лисенко* (III, 508); *Исидоръ* (II, 76) < *Исидорь*.

Без зміни початкового [и] досліджувані пам'ятки фіксують лише імена *Инокентій*, *Илья* та його похідні.

5. Сполучення [иа] на початку слова. Процес адаптації особових імен із початковими групами голосних відбувався по-різному і дав, відповідно, різні наслідки: в одних випадках відбувалася заміна звукосполучення іншим голосним, у других – спрощення чи стягнення¹¹. У досліджуваній пам'ятці не зафіксовано жодного імені з початковим [иа], натомість на місці сполучення голосних вживається [йа], що свідчить про завершення процесу їх адаптації, наприклад: *Яковъ Семеновичъ Борятинскій* (II, 475); *Яцко Лещенко* (II, 316); *Яско Жураховскій* (II, 186); *Якуба Собеского* (III, 454); *Трофимъ Яковлевъ* (II, 185); *Григорій Яковенко* (III, 442). На нашу думку, причин зміни початкового [иа] на [йа] можна виділити кілька: по-перше, вона була спричинена особливостями наголосу, який падав на другий голосний цього звукосполучення. Існування поряд двох голосних повної довготи утруднювало вимову (*Иаковъ* > *Яков*); по-друге, міжскладова регресивна асиміляція (*Иакинфъ* > *Якинфъ*).

6. Сполучення [ие] на початку слова. Церковно-християнським іменам із початковим звукосполученням [ие] відповідають народні варіанти з початковим *є-* та *я-*¹². В історіографічній праці Самійла Величка паралельно функціонують ці варіанти, проте використання того чи іншого варіанта інколи носить суто стилістичне забарвлення. Так, для ідентифікації представників духовенства, інших народностей та вищих верств населення в основному використовується варіант із початковим [ие] чи [йе], для представників козацтва – [йе], [йа], [а], наприклад: *Ширкевичу Іерем'їю* (II, 184); *Ерем'їю Конискій* (II, 318); *Ерема Глинос'єренко* (II, 317); *Ярему* (III, 132); *Ярема Гладкій* (III, 190); *Ярема Яремовъ* (II, 186); *Ерофея Даниленка* (II, 520). Початкове [йе] зберігається в антропонімах інших класів: *Ерем'їю Ерем'їєву* (II, 202); *Гаврило Ерем'єнко* (II, 187).

Один раз засвідчена зміна початкового [ие] через [йе] в [йа]: *Яроша Михайлова* (II, 520) < *Ерофей* < *Иерофей*.

На думку Р.Й.Керсти, дисимілятивна зміна [ие] > [йе] > [йа] відбувалася внаслідок тенденції до виразності голосного у ненаголошеному складі¹³.

7. Сполучення [иоа] на початку слова. У досліджуваній пам'ятці велика кількість денотатів є носіями імен, які до адаптації мали на початку сполучення [иоа], яке паралельно функціонує в цих же іменах поряд із народними варіантами, наприклад: *Іоакимъ* (II, 390); *Якимъ Озеровъ* (II, 520); *Іоаннь III* (II, 479); *Янь Казим'єръ* (II, 90); *Онкіємъ* (II, 15); *Іоанікій* (III, 433); *Іоаннікій Галатовскій* (II, 42) < *Іоанікій*; *Іоасафа* (II, 183) < *Іоасафъ*. Різними фонетичними варіантами репрезентований у літописі Самійла Величка компонент "ім'я" для ідентифікації Іоанікія Силіча: *Онкіємъ Силічемъ* (I, 339) – *Іоанікій Силічъ* (I, 405) – *Анікію Силічу* (I, 416).

Ім'я *Іоаннь* зазнало дещо інших від *Іоакимь*, *Іоаникій*, *Іоасафь* змін. Як відзначає Р.Й.Керста, в цьому імені у сполученні голосних *іоа-* лабіалізоване *о* > *в*, звідси народний варіант *Івань*¹⁴. У літописі Самовидця для називання представників козацтва вживаються варіанти *Івань* (*Івань*), для називання духовних осіб та представників російської народності – *Іоань* (*Іоаннь*, *Іоаннь*). Хоча й наявні випадки, коли варіант *Іоаннь* використовується для ідентифікації українських гетьманів, а народний варіант *Івань* – осіб церковного сану та вищих верств російського суспільства.

Похідні утворення засвідчують перехід [*іоа*] не лише в [*о*] чи [*а*], а й у [*іе*]: *Василій Екимовичь* (III, 548).

Двояко можна трактувати походження похідного антропонімійного компонента "прізвищева назва" у дволексемному найменуванні *Григорей Яхимовь* (II, 187): по-перше, від імені *Іоакимь* з адаптивною заміною [*іоа*] > [*іа*] та [*к*] > [*х*]; по-друге, від імені *Евфимій* з адаптивною заміною [*е*] > [*а*] та невластивого давній українській мові [*ф*] власномовним [*х*].

Крім позицій на початку лексеми-антропоніма, голосні зазнавали змін і в середині. Ці зміни умовно можна поділити на дві групи: 1) зміни, які відбулися в одиничних голосних; 2) зміни, які відбулися у групах голосних.

Серед змін, які відбулися в одиничних голосних в середині антропонімів різних класів, виділяються такі:

1) зміни, зумовлені асимілятивним впливом наступного голосного, наприклад: а) [*о*]-[*у*] > [*у*]-[*у*]: *Панко Кулунь* (II, 187) > *Колунь*; *Марко Бурсукь* (II, 312) > *борсук*; б) [*е*]-[*а*] > [*а*]-[*а*]: *Герасимь* (III, 422) – *Герасимь Прогонскої* (II, 313); в) [*о*]-[*а*] > [*а*]-[*а*]: *Михайла Рагози* (I, 29) < *Рогоза*; *Івань Богатій* (III, 501) – *Івана Скоробагатка* (I, 363); г) [*у*]-[*о*] > [*о*]-[*о*]: *Бурковскій* (III, 421) – *Борковскій* (III, 105), *Івань Борковскій* (III, 137); д) [*а*]-[*е*] > [*е*]-[*е*]: *Вуяхевича* (III, 344) – *Михайла Вуехевича* (III, 24);

2) зміни, зумовлені дисимілятивним впливом попереднього голосного, наприклад: а) [*а*]-[*а*] > [*а*]-[*о*]: *Лазарь* (III, 98) – *Лазоря Барановича* (III, 179); б) [*у*]-[*у*] > [*у*]-[*а*]: *Чугуй* (II, 78), *Івань Чугуй* (II, 163) – *Чугай* (II, 163); в) [*а*]-[*а*] > [*о*]-[*а*]: *Афанасію Ташликову* (II, 306) – *Офонасе Ташликову* (II, 328), *Афонасей Савенко* (II, 314);

3) зміни, зумовлені дисимілятивним впливом наступного голосного, наприклад: а) [*у*]-[*у*] > [*е*]-[*у*]: *Тимофей Цецура* (I, 376) < *Цюцюра*; б) [*а*]-[*а*] > [*о*]-[*а*]: *Петрь Согайдачнїмь* (II, 296) < *Сагайдачний*; в) [*е*]-[*е*] > [*а*]-[*е*]: *Михайло Зеленскій* (I, 405) – *Заленскимь* (II, 487); г) [*е*]-[*е*] > [*а*]-[*е*]: *Чернецкій* (I, 240) – *Чарнецкій* (I, 263);

4) голосний [*у*] на місці голосного [*і*] (графічно – *і*, *и*): *Поліевкта* (II, 520) – *Полуевктоть* (II, 522). Заміна в другому прикладі відбулася, очевидно, на підставі народної етимології, яка змішує у вимові грецький корінь-префікс *полі* з формою чіслівника *пів* – *полу*;

5) голосний [*у*] на місці голосного [*о*]: *Івань Пултавець* (II, 264) – *Івань Полтавець* (II, 271); *Кузма Дашкевичь* (II, 315), *Кузма Якимовь* (II, 313) < церковно-християнське *Косма*. У деяких антропонімах [*у*] зустрічається на місці ети-

мологічного [о]: *Ефимъ Вечурка* (II, 317) – *Вечорченка* (II, 558); *Андрѣй Бѣлокунъ* (II, 313) > *Бѣлоконь*;

6) **голосний [а] на місці голосного [о]:** *Степанъ Макрѣевъ* (II, 317) – **Мокрєвичъ; Іванъ Барисенко** (II, 315) > **Борисъ**;

7) **голосний [е] на місці голосного [и]:** *Калиновскій* (I, 57) – *Калиновскій* (I, 58);

8) **голосний [а] на місці голосного [і]** (графічно – ѣ): *Криштофовѣ Бялоторовѣ* (II, 241); *Іванъ Пясочинскій* (II, 264);

9) **голосний [о] на місці голосного [е].** Найчастіше ця зміна засвідчена у позиції після шиплячих та [й], хоча паралельно вживаються форми з [е]: *Чернякъ* (III, 17); *Лаврентій Крщоновичъ* (III, 348) – *Лаврентій Крценовичъ* (III, 422); *Демяна Гуджола* (II, 164) – *Демянь Кгутжель* (II, 311); *Змієвъ* (III, 95). Інколи на місці ненаголошеного [е] > [о] виступало [а]: *Чарнецкій* (I, 263);

10) **голосний [о] на місці голосного [а]:** *Жони зась – Гетманову Хоненкову и полковничюу Бѣлогрудову по приказу Дорошенковомъ, одоспаль въ Чигринъ* (II, 333-334) – *Ханенко* (II, 238); *Гаврило Дощенко* (II, 315) – *Гаврило Дащенко* (II, 185).

По-різному відбувалася адаптація сполучень голосних у середині слова: вони могли скорочуватися до одного звука або замінятися новим, а деякі сполучення голосних майже не зазнали змін, напр.:

– **сполучення [ео].** Найчастіше ненаголошене сполучення голосних [ео] спрощувалося в [е]. Ця зміна, як припускає Р.Й.Керста, залежала від наголосу¹⁵. Без варіантів в історіографічній праці уживаються антропоніми *Гедєонъ* (II, 606); *Леопольдъ* (II, 531). Невластиве українській мові сполучення голосних усувалося інтервокальним приголосним [в]: *Лєвко Гавриловъ* (II, 313). Двічі в літописі С.Величка для ідентифікації сина Богдана Хмельницького Юрія вживається форма *Георгій* (I, 422). Паралельно у досліджуваних пам'ятках функціонують форми з давнім [ео], напр.: *Феофилактъ* (II, 48), *Феофанъ* (I, 49), *Іванъ Семєоновъ* (II, 312);

– **сполучення [іо],** яке, перебуваючи в ненаголошеній позиції й артикуляційно наближаючись до сполучення [ео], змінювалося в [е]. Без змін сполучення [іо] вживаються імена *Іларіонъ, Каріонъ, Сєрафіонъ: Іларіономъ* (II, 606); *Каріонъ* (III, 416); *Сєрафіона Полховского* (III, 567);

– **сполучення [аи].** Адаптація імен із цим сполученням супроводжувалася втраатою голосним [и] вокального характеру – [аи] > [ай]: *Михаиль Вишневецкій*. Для ідентифікації представників польської народності використовується інший варіант – *Михала* (III, 468), де сполучення [аи] спростилося в [а]. Спрощення [аи] > [а] не можна розглядати як властиве лише західнослов'янським, зокрема польській, мовам (пор. укр. прізвище *Михальчук*). Інколи для уникнення збігу двох голосних використовувався інтервокальний [г]: *Ібрагимъ-пашею – Ібраимъ паша* (II, 413). Без змін фіксується це сполучення голосних у двох іменах: *Паусій* (II, 22);

– **сполучення [іа]** на східнослов'янському мовному ґрунті змінилося в [а]: *Лукашъ* (II, 295), *Лукань Холоденко* (III, 508) < *Лукіанъ*; *Касяна* (III, 565) < *Кассіанъ*; *Емеліанъ Украинцовъ* (III, 53) – *Микиты Омелянова* (II, 520); *Василей Се-*

бестяновъ (II, 316) – *Василій Севестіяновъ* (I, 405). Деякі імена фіксуються без змін: *Адріянъ* (II, 41); *Кипріянь Жоховскій* (III, 313); *Матіасъ* (III, 347);

– сполучення [иї]. Усунення невластивого для давньої української мови збігу двох голосних в одній морфемі відбувалося через їх стягнення – [иї] → [и]: *Гаврило Жиленко* (II, 314). Один раз фіксується сполучення [ие], зумовлене, очевидно, впливом західних неслов'янських мов: *Даніель Миновичъ* (III, 422);

– сполучення [уй]. Це сполучення на українському мовному ґрунті змінилося через проміжні етапи [уй], [ой] в [ій]: *Іванъ Самойловичъ* (II, 305), *Самійло* (II, 137);

– сполучення [еї]. Імена, які вживаються для ідентифікації представників західноєвропейських, крім слов'янських, та тюркських народностей, не зазнають змін сполучень різних голосних у середині: *Гусеинъ паши* (II, 501);

– сполучення [еа]. У нашому антропонімійному матеріалі зафіксована одна назва, де сполучення [еа] на українському мовному ґрунті змінилося в [ї]: *Яновъ Олизаровъ* (II, 241) < *Елеазаръ*. Це ж підтверджує дослідження, проведене Р.Й.Керстою¹⁶. Нецерковно-християнських імен така зміна не торкнулася: *Циреаша Башу* (I, 18);

– сполучення [ої]. Фіксується у досліджуваних пам'ятках один раз зі зміною голосного [и], який втратив вокальний характер, на [ї]: *Моисъѣй Федесеико* (II, 312) < *Моисей*.

Церковно-християнські імена *Димитрій*, *Силвестръ*, *Тимофій* у досліджуваній пам'ятці вживаються паралельно з варіантами, у яких відбулися адаптаційні фонетичні зміни: а) випадання ненаголошеного [и] перед наступним складом із наголошеним голосним: *Дмитрей Турченко* (II, 185); б) випадання або заміна ненаголошеного [и] на [у], [о] (для молдавської та румунської антропонімосистем): *Дмитрій Райча* (III, 24) – *Дмитрашко Райча* (II, 311) – *Думитрашко Райча* (II, 530).

Отже, основними адаптаційними змінами церковно-християнських імен та їх похідних (демінутивів, прізвищевих назв, прізвиськ, патронімів) на українському мовному ґрунті є втрата/заміна початкового голосного; усунення поєднання голосних на початку та всередині антропоніма шляхом стягнення або появи інтервокального приголосного.

¹Карпенко Ю.О. Топонімичні варіанти // Ономастика. – К., 1966. – С. 29-30; ²Белей Л.Е. Вариантность антропонимов на разных уровнях украинского языка: Автореф. дисс... канд. филол. наук. – Ужгород, 1986; ³Там само. – С. 7; ⁴Белей Л.Е. Зазнач. праця. – С. 9; ⁵Німчук В.В. Українська ономастична термінологія (проект) // Повідомлення української ономастичної комісії. – 1966. – Вип. 1. – С. 24; ⁶Остап Р.И. Украинская антропонимия первой половины XVII века. Мужские личные имена (на материале Реестра Запорожского Войска 1649 г.): Автореф. дисс... канд. филол. наук. – Ужгород, 1986. – С. 7; ⁷Недилько О.Д. Антропонимия северной части Левобережной Украины (вторая половина XVII – первая половина XVIII ст.): Автореф. дисс... канд. филол. наук. – К., 1969. – С. 22; ⁸Керста Р.И. Зазнач. праця. – С. 41; ⁹Суперанская А.В. К вопросу о кодификации имен // Ономастика и грамматика. – М., 1981. – С.76; ¹⁰Керста Р.И. Зазнач. праця. – С. 51; ¹²Там само. – С.53; ¹³Там само. – С. 53; ¹⁴Там само. – С. 55; ¹⁵Там само. – С. 56; ¹⁶Там само. – С. 58.

Джерела дослідження

Лѣтопись событій въ Югозападной Россіи въ XVII-мъ вѣкѣ, составилъ Самоилъ Величко, бывший канцеляристъ канцеляріи войска запорожскаго, 1720. – К., 1848–1855. – Т. I-IV.